

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

Jubileumi melléklet

2006. október

Felkelőcsoport a Corvin közben

A Corvin köziek az októberi harcok idején

A forradalom kirobbanását követő éjjeli-hajnali órákban megjelentek a fővárosban a szovjet páncélos alakulatok, amelyekkel szemben városszerte felvették a harcot a spontán módon

lel, miszerint „deklasszált” rétegek részvételéről lett volna szó

Az ellenállásra senki – beleértve a szovjet hadvezetést – nem számított, és a képzetlen, gyengén felfegyverzett többnyire igen fiatal életkorú ellenállók – elsősorban benzines palackokkal (Molotov-koktéll) – meglehetősen nagy veszteségeket okoztak az intervenció erőinek. A legsúlyosabb összecsapásokra a Nagykörút–Üllői út kereszteződésénél és annak környékén került sor. Az Üllői út mindkét oldalán számos kisebb-nagyobb létszámú, állandóan fluktuáló csoportok megnehezítették, olykor ellehetetlenítették a szovjet páncélosok mozgását. E csoportok közül a legnagyobb hírnevet a stratégiai szempontból kiváló adott-

A Kilián laktanya a harcok után

ságú Corvin moziban összegyűlt fegyveresek szerezték. Említést kell tenni a környező csoportokról is, amelyeknek szintén jelentős szerepük volt az eredményes ellenállásban. Közülük különösen a Práter utcai (11–15. sz.) általános iskolában tanyát verő legnépesebb csoport vált ismertté, Ö. Nagy János parancsnoksága alatt. Nagyobb csopor-

tok közé tartozott a Kisfaludy utca 28/B-ben működő két civil egység, Kasza János alakulata, valamint október 28-tól a Fáncsik György vezette „Különleges Csoport”, továbbá a Vajdahunyad utca 41. sz. házban lévő csoport, amelynek élén Kiss Károly hadnagy állt. Kisebbségek voltak még a Práter utca 9. sz. házban Tokaji Ferenc, majd Schmidt

'56-os pesti srác – Corvin mozi

alakuló felkelőcsoportok. Mindenképp megállapítható, hogy a felkelők jellemzően az alsó társadalmi rétegekből jöttek. Mégpedig túlnyomó többségben nem azért, mert „osztályidegenek” találtattak a Rákosi-érában, hanem mert apjuk is kétkezi munkás vagy paraszt volt. Mindez szöges ellentétben áll a kádári rendszerben hangoztatott tétel-

A Budapesti Honismereti Társaság október 4-én, az ötvenéves jubileum alkalmából „Budapest – '56 A forradalom helyi szervezetei”

témakörben, a fővárosi levéltár földszinti konferencia

termében tartotta meg emlékülését. A megjelenteket Budapest Főváros Levéltára nevében Breinich Gábor főigazgató-helyettes köszöntötte.

Az emlékülésen Eörsi László történész a corvinistákról, Karacs Zsigmond történész

az óbudai Schmidt-kastély ellenállóiról, Szentpáli Gábor történész, az Újpesti Forradalmi Bizottságról, Szendiné Kósa Katalin, az '56-os

Szövetség tagja, '56-os emlékeiről tartott előadást, ame-

lyeket e jubileumi mellékletben adunk közre. A Budapesti História rendezvénysorozatába illesztett emlékülés megvalósítását a Nemzeti Kulturális Alapprogram Közművelődési Kollégiuma és Budapest Főváros Levéltára támogatta.

Budapest – '56

Emlékezés a forradalom helyi szervezeteiről

László irányításával; a Práter utca 19. sz. épületben Ritecz József vezetésével (ez utóbbi csoport később, amikor ez a bázishely szűkössé vált, áttelepült a Práter utcai [31. sz.] MTH-iskolába); a Szigony utca 14. sz. házban Izsák Sándor parancsnokságával; a Bányász moziban, e fegyveresek élén Bacsó László állt és a Corvin köz Üllői úti bejáratánál a 40. és 42. sz. házban Hegyi Lajos, illetőleg Katona Miklós irányításával. A szemben lévő, IX. kerületi oldalon a Kilián laktanya munkáskatonái, valamint a környező Ferenc körúti csoportok (Ferenc körút 25. sz. házban Balogh Lajos, 36. sz. házban Kucséra Béla, 43. sz. házban Antal Gyula parancsnokságával) is bekapcsolódtak a harcokba. Ezeket a felsorolt csoportokat nevezem összefoglaló néven corvinistáknak, mivel kölcsönösen biztosították egymást, egyeztették a jelszavaikat, és elvileg a Corvin parancsnoksága alá tartoztak. Valójában azonban javarészt egymástól függetlenül tevékenykedtek. A távolabbi VIII. és IX. kerületi csoportokkal viszont még ennél is csekélyebb volt az együttműködésük.

A Corvin közt szűk bejárói miatt páncélosokkal nehezen lehetett támadni, onnan viszont könnyen célba vehetőek voltak a megszállók alakulatai. Az első napokban még a parancsnokok is gyakran váltották egymást, személyükről megbízható adatok eddig nemigen kerültek elő. Október 26-án Iván Kovács László gödi munkás bizonyította alkalmasságát a vezetésre: bátornak, s egyben megfontoltnak bizonyult, hallgattak rá. A felkelők harci sikereiről a magyar politikai és katonai vezetés is tudomást szerzett, és szovjet segédlettel már október 25-től meg akarta

szervezni e bázis megsemmisítését. Ám a 28-án reggel indított összehangolt akció csúfos kudarccal végződött, a fölvonuló harckocsik nagyobb részét a corvinisták megsemmisítették. Az újabb támadást viszont Nagy Imre miniszterelnök tiltakozása hiúsította meg. Bár a kormányfő aznap kihirdette a tűzszünetet, a harcok 29-ig folytatódtak. Budapesten a felkelőknek sike-

Havrila Béláné és Wittner Mária a VIII. kerület, Vajdahunyad u. 41-ben

rült megállítaniuk a bevonuló szovjet csapatokat, és ebben a corvinistáknak orosz-lánrészüik volt. Becslésem szerint az októberi harcokban a szovjetek mintegy 120 katonát és 20–25 páncélost vesztek. A corvinista áldozatokról sincsenek konkrét adataink, körülbelül 30-an haltak meg.

A tűzszüneti és nemzetőrségi tárgyalások

Az ország politikai és katonai vezetői a Corvin mozit tekintették a fegyveres felkelés központjának.

A Kisfaludy köz a közutadatban is kiemelkedett az egymástól lényegében független csoportok közül. A corvinisták kihasználták a hatalom bizonytalanságát, nem engedtek a harcokban elért pozíciójukból. Több napig, váltott helyszíneken elhúzódo tárgyalásokat foly-

tattak a HM által megbízott tisztekkel, köztük Váradi Gyula vezérőrnaggyal fegyverek átadásáról, ám végül megtagadták a fegyverletételt. Ugyanakkor elismerték a Nagy Imre kormányt, és lándzsát törtek a forradalmi követelések mellett: a szovjet csapatok Budapestről való kivonását, az ország függetlenségének, semlegességének kikiáltását követelték, többpártrendszer és

zöld helyszíneken értekeztek a politikai, a honvédségi, a rendőrségi vezetőkkel önállóan (a Práter utcaiakat is képviselve), vagy más egységek küldöttjeivel együtt. A pártközpontban tárgyalva az MDP vezetőivel szembenálló felek közös nyilatkozatot hoztak létre: ők elismerik a Nagy Imre kormányt, a kormány leszereli az ÁVH-t, a harcokban résztvevők pedig amnesztiában részesülnek. Megígérték nekik, hogy a felhívást közléseztetik a rádióban. Mivel ez elmaradt, a fegyverletételre sem került sor. A felkelők túlnyomó része egyetértett abban, hogy a szovjet csapatok budapesti kivonásáig nem adják ki kezükből a fegyvert, de ennek megtörténte után a katonákkal és a rendőrökkel együtt közreműködnek a rend helyreállításában.

A következő lépésként október 31-én az egységes nemzetőrség megalakulására került sor a Kilián laktanyában. Ekkor vált teljesen megosztottá a Corvin közti parancsnokság. Már a korábbi tárgyalások idején kialakult Iván Kovács parancsnokkal szemben egy befolyásos csoport, amelynek fő hangadója a Pongráz testvérek, Antalóczy Sándor oryos és Bornemissza Tibor egyetemi tanársegéd voltak. Ők árulást gyanítva még a kivonuló szovjet csapatok biztosításában sem voltak hajlandók közreműködni és rendkívül gyanakvó légkört teremtettek, valamint intrikáltak. A Kilián laktanyában arról is szó esett, hogy ki legyen az új honvédelmi miniszter. Iván Kovács Maléter Pál ezredes, tartotta erre a legalkalmasabbnak, míg ellenlábasa Márton András ezredes. Maléter a Műszaki Kisegítő Alakulatok parancsnokaként 25-én vette át az irányítást a Kilián laktanya-

A fegyverszüneti tárgyalásokban a felkelő-csoporthoz közlő a-Corvin közieknek kitüntetett szerep jutott. Számos alkalommal, különbö-

Harcképtelenné tett SZU-152-e rohamlövegek

ban, és így részese volt a katonák és a felkelők közötti kisebb csetepatéknak. Hamarosan azonban tűzszünetet hirdetett és kizárólag a laktanya védelmére rendezkedett be, később pedig teljesen elfogadta a forradalmárok követeléseit. Márton András a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka volt, akivel előzőleg jó kapcsolatot építettek ki Pongrátzék, akik viszont Malétert megalapozatlan vádakkal illették és engesztelhetetlenül gyűlöltek.

Corvin köziek a fegyverszüneti időszakban

A fentiek következményeként november 1-jén (vagy 2-án) Márton András közreműködésével Pongrátzék leváltották Iván Kovácsot, és főparancsnoknak Pongrátz Gergely agronómust nevezték ki. A korábbi vezető – mivel a felkelők között nagyfokú népszerűséget élvezett, akárcsak Szabó László bolti alkalmazott és Erdős Imre segédmunkás – parancsnokhelyettes lett. Antalóczi és Bornemissza tanácsadói szerepkörben továbbra is jelentős szerepet töltött be az irányításban. A megosztottság, a széthúzás azonban a továbbiakban

sem szűnt meg a csoport vezetésében.

A harcok megszűnte után mintegy 1500-2000 főre duzzadt a csoport létszáma. Október 31-étől egyre jobban érvényesült a katonai szervezetség. Négy száza-

Szabó Ilona emléktáblája a Corvin közben

dot hoztak létre a Corvin moziban, a Kisfaludy utcában, és a Práter utcában lévő felkelők bevonásával. (Egyébként a közeli, és szintén jelentékeny Vajdahunyad utcai csoport továbbra is teljes függetlenséget élvezett, bár ténylegesen a Práter és a Kisfaludy utcai csoportoknak is maradt önállóságuk.) A főparancsnok mellett kinevezték a parancsnokhelyetteseket, század-, szakasz-, és rajparancsnokokat, katonai ta-

nácsadókat (10–15 tisztet), az összekötőket, a páncélos-, a tüzér-, a hadtáparancsnokot, gépkocsik, és a közözhely parancsnokát. Rádiósokat, gépiprónókat is alkalmaztak. Fő tevékenységük ekkor a rend fenntartása volt. Több részleg – a nemzetőr-főparancsnokság utasítása értelmében – az ÁVH-sok, pártfunkcionáriusok begyűjtésével foglalkozott, de számos szovjet foglyot is beszállítottak. A foglyoknak nem esett bántódásuk, mert a felkelők nagyobb része megakadályozta az önbíráskodást.

Amikor a Corvin köz nemzetőregységgé vált, katonai tanácsadókat rendeltek hozzájuk – elsősorban a ZMKA-ból –, akik azonban nem utasíthatták a felkelőket. A Corvin főparancsnokság mindvégig a legarangosabb csoport maradt: a Karhatalmi Bizottságokon, a nemzetőrségi értekezleteken legnagyobb létszámban a corvinista küldöttek vettek részt, és közülük a 10 fős Operatív Bizottságba – Antalóczi és Iván Kovács révén – ketten is bekerültek.

Bukás, megtorlás

A november 4-én bevonuló szovjet csapatok kíméletlen támadásának egyik fő célpontja a Corvin köz volt, és ez mintha váratlanul érte volna az ottani felkelőket.

Ellenállásuk már ezen a napon összeomlott. Többen – így Mesz János tüzérparancsnok – elesetek a harcban. Eközben Iván Kovácsot ellenfelei árulással vádolták, lefegyverezték, s a szomszédos Kilián lakatnyába kísérték, ám eközben sikerült megszöknie. A Corvin köz védőinek egy része a Víg utcába telepedett át, ahol Pongrátz Gergely lemondott a főparancsnokságról Fánicsik György anyagellenőr javára, aki addig a Kisfaludy utcai parancsnoka volt. Ekkor már a corvinista csoportok összeolvadtak, egyes részük még néhány napig folytatta az ellenállást, míg Fánicsik György mintegy 300 fővel az osztrák határ felé indult. A Práter utcaiak, a Kisfaludy utcaiak és a Vajdahunyad utcaiak részlegei 8-ág tartottak ki a körzetükben.

A Corvin köz vezetői közül a Pongrátz testvérek, Antalóczi, Bornemissza és Erdős emigráltak, Iván Kovács pedig illegális szervezkedésbe fogott – elfogták, halálra ítélték és kivégezték. Ugyanerre a sorsa jutott Fánicsik György, valamint Preszmájer Ágoston, Ivicz György, Nagy József, Renner Péter, Szabó Lajos, Szörtsey István. A többieket, akiket kézre kerítették, hosszabb-rövidebb időtartamú börtönbüntetésre ítélték.

Eörsi László

Corvin köz – 1956